

„EKKOR VITTEK EL AZ APÁDAT...”

Tóth Attila nyilatkozata

1996. JANUÁR 30-án Tóth Attila szabadkai lakos Sepsey Csaba jelenlétében nyilatkozott előttem édesapja 1944. évi eltűnésének körülményeiről. Személyi adatai: született 1920. június 19-én Torontálvásárhelyen. Apja ifj. Tóth Sámuel okleveles jegyző, bankhivatalnok, született 1886. november 21-én Torontálvásárhelyen, felesége Sepsey Zsuzsanna, vagyonos, mintegy negyven hold földje volt és két háza a faluban. Az 1930-as évek derekán Gachal János esperessel közösen írták meg a falu történetét. Ennek apja, id. Tóth Sámuel, valamikor bíró a faluban, ő volt az, akiről az a hír járta, hogy 1872-ben személyesen járt Bécsben Ferenc József királynál a falu vásártartási jogának és a falu névváltoztatásának – Debelyacsáról Torontálvásárhelyre változtatásának – elérése céljából.

A nyilatkozat:

Debelyacsáról huszonnégy embert vittek be a községházára a partizánok. Október negyedikén érkeztek meg a faluba. Eleinte senkit se bántottak, azután elkezdtek szajrézni mindenféle értéket. Csizmát például. Édesapámnak is volt egy pár, azt megnézték, és mivel ő kislábú ember volt, azt mondták, nem kell. Azután mégis visszamentek érte hozzá, mert – úgymond – jó lesz a partizán nőknek.

Németh Péter, a börtönviselt kommunista összegyűjtötte a községházára a Kommunista Párt tagjait és szimpatizánsait. Talán mind magyarokat.⁶⁰A partizánok rájuk törtek, és dulakodás tá-

⁶⁰ A királyi Jugoszlávia idején a magyar kisebbségek között néhány helységben feltűnően nagy volt a Jugoszláv Kommunista Párt támogatottsága. Ilyen volt például a bácskai részen Péterréve (a magyarok általában Pecellónak nevezik), amelyet emiatt Vörös Pecellónak is neveztek. De meglehetősen sok kommunista párttag és szimpatizáns akadt például Temerinben, Bácskossuthfalván, hogy csupán ezeket említsük. A jelenség magyarázata, hogy a kommunisták a nemzetek közötti egyenrangúság elvét hirdették, s az akkori hatalomtartó-

madt közöttük.⁶¹ A partizánok ugyanis közben sokakat becitáltak a községházára. Némelyiket kiengedték, és azután újra bevitték. Huszonvalahányadikán, délután négy órakor valamennyiüket átvitték Antalfalvára. Kocsin. Három falubelit idéztek meg a községházára kocsival, lóval, és velük szállíttatták őket. Aki nem fért fel, az gyalog ment mellettük. A Nyomáson⁶² át haladtak. Nem emlékszem a napra, de azt tudom, hogy a mi öreg bibliánkba anyám szó szerint ezt írta be erre a napra: „Ekkor vitték el az apádat, az Isten verje meg őket!”

Gachal tiszteletes urat nem akkor vitték el, hanem később. November első napjaiban vagy az első felében. Akkoriban azt beszéltek felőle, hogy az antalfalvi vasútállomás közelében, egy házban ugráltak a hasára az asztalról. Egy másik verzió szerint már ott-hon, a községháza kis börtönében agyonverték, és a téglagyár gödrében ásták el.⁶³

Az Antalfalvára hurcoltak közül november elején néhányukat visszahozták a vasútállomásra dolgozni. Szlovák örök vigyáztak rájuk, sok mindent elnéztek nekik. Édesapám üzent értem, és én elmentem oda a vasútállomáshoz, és beszéltem vele. Azt mondta, vigyázz magadra, fiam. Dr. Sepseyért üzent általam, hogy menjen az is hozzá, mert sebes a lába, ezt kell bekötözni. Dr. Sepsey fel is kereste, itatta az öröket, elnézték neki, hogy a fogollyal van és kezeli.

Az antalfalvi börtönből éjjelente el-elvittek néhány foglyot, és azokat eltüntették. Azt mondták rájuk, bűnösök, mert kiszolgálták a fasisztákat.

Egy napon leszóltak közjük a pincébe, hogy aki katona volt, jelentkezzen. A doktor is jelentkezett, a helybeli őr azonban a lákat kíméletlenül ostromozták a kisebbségpolitikája miatt. Ilyen okok miatt került a kommunisták közé a már említett Németh Péter is. Ő a szintén bánági Magyaracsernyén élte a foltozóvarga nyomorúságos életét, s a szép elveknek felülve a kommunisták közé állt, ami miatt a húszas évek végén súlyos börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után a hatóság kényszerlakhelyül Torontálvásárhelyet jelölte ki számára. Más kérdés, mi lett a kommunisták hatalomra jutása után a szép kisebbségvédelmi elvekkel.

⁶¹ Valószínűleg ez az az eset, amelyikről Németh Gyula is említést tett, amikor édesapja dulakodás közben a községháza lépcsőjéről letaszított egy partizánt.

⁶² Nyomás. – Határrész. Valamikori falusi legelő.

⁶³ A Nyugati temető árka nem esik túl messze a téglagyár gödreitől.

Németh Péter és Márton Pál

Németh Péter – balról –, a későbbi kommunista párttitkár, még cipézműhelyében. Nagy jötevője, az agyonvert lelkész keresése miatt maga is áldozatul esett

bával visszarúgta és legorombította, hogy „Ti, doktore, nisi služio!” (Te, doktor, nem szolgáltál.) Aki jelentkezett, azt aznap éjjel likvidálták.⁶⁴

November 17-én a magyar férfiakat elvitték Pancsovára a Radnički bataljonba (Munkás zászlóaljba). Két Korsós volt a parancsnok, Varjú Pista falubeli meg a politkom.⁶⁵ November végén szétengedtek bennünket, és a Petőfibe kellett jelentkezni.⁶⁶ December huszadikán vittek el bennünket. Én akkor azzal a tudattal men-

⁶⁴ A gyakorlat szerint háborús bűnnek minősült nemcsak az, ha valaki bármilyen hivatalt vállalt a magyar vagy a német hatóságnál, hanem az is, ha a Honvédségben vagy a német hadseregben szolgált akár önkéntesen, akár szabályosan besorozott katonaként.

⁶⁵ A Politički komesar szavak összevonásából. A titkosszolgálat és a kommunisták bizalmija.

⁶⁶ A tanú nyilatkozata is bizonyíték, hogy a magyarokat a titói hatóság munkatáborokba zárta. A petőfistákról azt állították, hogy önkéntesekből toborozták őket, holott tagjait valójában úgy terelték egybe, hogy a jelölteknek nem volt választási lehetőségük: vagy jelentkeznek, vagy erővel viszik őket, s az utóbbi változat sokkal siralmasabb lesz.

tem, hogy apám még él. Közben utólag szemtanúktól megtudtam, hogy 11-én kivégezték.

Apámat a német hatóságok '44 elején büntetésből Törökkanizsára helyezték, mert a jegyzősködése idején nem záratott be senkit. Sem szerbet, sem kommunistát. Még előbb, '42-ben egy besúgó átadta neki a kommunista- és partizángyanús személyek listáját, de ő senkit sem tartóztatott le. Andorka Sándor, a híres vörös Szeged-parancsnok az ő tudtával ott élt a faluban éveken át.

Hazatértem után én megpróbáltam megkeresni az apámat, de leintettek. Tudtam: úgysem mondják meg, mi lett vele, pedig én magam is jártam a szimpatizánsok gyűléseire. Az ötvenes évek elején egy asszony azt mondta, ő tudja, hol vannak eltemetve. Az állomás előtt Antalfalván. Másoktól meg azt hallottam, hogy a Trivić útkaparó házával szemben, az útkeresztnél, a sarkon.